

Традиції та інновації в розвитку дитячої ендокринології

50-річний досвід роботи відділення ендокринології ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України»

О.І. Плехова, О.А. Будрейко

ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України», Харків

У 2012 році виповнилося 90 років існування Державної установи «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків Національної академії медичних наук України» (ДУ «ІОЗДП НАМН України»), колектив якої завжди протягом своєї багатой історії вирішував найважливіші для свого часу завдання з охорони здоров'я дитячого населення країни.

Постановою Ради Міністрів УРСР за № 1244 від 19.12.1964 року Харківський НДІ охорони материнства і дитинства було реорганізовано у НДІ охорони здоров'я дітей та підлітків імені Н.К. Крупської. Реорганізація була зумовлена необхідністю вирішення проблеми державного значення — зміцнення здоров'я підлітків, що й визначило головні наукові напрямки діяльності установи: вивчення фізіології підліткового віку, нейрогормональних механізмів його забезпечення, розробку вікових нормативів, визначення поширеності патології регуляторних та життєво важливих систем, зокрема ендокринних захворювань, особливостей їх формування та перебігу в підлітків, підходів до лікування та медичного забезпечення дітей шкільного віку. Саме для вирішення цих першочергових завдань у 1965 р. було створено нові клінічні підрозділи інституту, серед

яких було відділення ендокринології і патології розвитку дітей та підлітків.

Слід зазначити, що за багато років до відкриття ендокринологічного відділення питання вивчення функціонального стану окремих ендокринних залоз та певних ендокринних захворювань привертало увагу науковців інституту. Ще в першому випуску наукових праць співробітників за 1928 р. містилася стаття С.В. Родкіна «Пищевая липемия у грудных детей и влияние на нее адреналина и инсулина». Починаючи з 30-х років ХХ ст., вивчення ендокринної системи стає важливим розділом тематики інституту: розробляли науковий напрямок «Ендокринна система і конституція», досліджували стан ендокринних залоз при таких тяжких і поширених на той час захворюваннях, як токсичні розлади харчування, дизентерія, ревматизм та ін.

Так, у роботах О.В. Бабенко, С.Я. Шаферштейна, С.В. Родкіна, Ф.П. Чернявської було виявлено патоморфологічні зміни в щитоподібній, зобній залозах та в наднирниках при дизентерії, встановлено залежність характеру патології цих ендокринних залоз від віку хворих, а також від тривалості й тяжкості хвороби і тісний зв'язок зі станом вегетативної нервової та серцево-судинної систем

Стаття надійшла до редакції 24 березня 2015 р.

Плехова Олена Ігорівна, д. мед. н., проф., заст. директора інституту
061153, м. Харків, просп. 50-річчя ВАКСМ, 52-А
Тел. (0572) 62-31-48. E-mail: iozdp@iozdp.org.ua

у дітей. Автори обговорювали недостатню зрілість захисно-адаптаційних механізмів та ендокринної регуляції у дітей і їх зрив в умовах тяжкої хвороби. Ця тема продовжувалась у дослідженнях М.Г. Арцибашевої, в яких авторка вивчала питання доцільності використання тиреоїдних гормонів у лікуванні дизентерії через розвиток дегенеративних змін у щитоподібній залозі та тенденцію до зниження її функції (1956).

У 50-ті роки минулого сторіччя в серії робіт Е.З. Юсфіна та співавт. вивчали питання захисно-приспосувальних реакцій організму, що зростає, і стану його реактивності шляхом дослідження зобної залози й кори наднирників та їх участі в реакціях на негативні чинники, на розвиток тяжких соматичних хвороб. У 1961 р. в журналі «Проблеми ендокринології і гормонотерапії» з'явилася фундаментальна стаття Е.З. Юсфіної «Следует ли считать зобную железу (тимус) органом внутренней секреции?». Отримані результати наукових досліджень були узагальнені в докторській дисертації Е.З. Юсфіної «Совместное участие вилочковой железы и коры надпочечников в некоторых реакциях гомеостаза». Експериментальною та лабораторною базою для подальшого вивчення ендокринної системи в організмі, що розвивається в умовах несприятливих факторів, патологічних станів, стала створена в інституті у 1960 р. лабораторія вікової ендокринології.

Інститут провадив тісну наукову співпрацю з Українським інститутом експериментальної ендокринології, зі співробітниками якого розробляли методику кількісного визначення хоріального гонадотропіну, досліджували роль гонадотропінів у невиношуванні вагітності (Р.С. Мирсагатова, М.Д. Шейнерман, Б.А. Вартапетов).

Слід зазначити, що в наукових дослідженнях інституту завжди відводили важливе місце вивченню показників фізичного розвитку дітей та підлітків. Так, 1960 р. при обстеженні 4000 дітей м. Харкова було розроблено нормативи фізичного розвитку для дітей віком до 3 років (Р.П. Юмашева, В.Я. Ващилко).

Отже, створення 1965 р. відділення ендокринології у складі НДІ охорони здоров'я дітей та підлітків імені Н.К. Крупської було зумовлене нагальними потребами того часу через збільшення випадків ендокринних захворювань, необхідність розробки методів їх діагностики та лікування з урахуванням стрімкого розвитку молоді ендокринологічної науки.

Організацію відділення було доручено Л.Я. Стулій — енергійному науковому співробітнику, талановитому організаторові та ентузіасту своєї справи, на той час кандидату медичних наук та старшому науковому співробітнику відділу внутрішньої патології. Під її керівництвом у створеному відділенні ендокринології працювали 5 наукових співробітників: старші наукові співро-

Л.Я. Стулій — перший завідувач відділення ендокринології (1965—1991)

бітники Н.В. Дуденко та Т.Г. Курбанов, молодші наукові співробітники Л.С. Посипай, О.Н. Шунаєва та О.О. Рожнов.

Спочатку відділення функціонувало на базі 23-ї дитячої клінічної лікарні м. Харкова та мало 25, а згодом 30 ліжок, на яких за рік перебували на лікуванні та обстеженні 450—500 хворих із цукровим діабетом, захворюваннями щитоподібної залози та іншими ендокринопатіями, переважно в тяжких станах, що потребували невідкладної допомоги.

У базовому відділенні 23-ї дитячої лікарні впроваджували нові методи лікування патології росту малими дозами «Нероболу», застосовували бігуаніди (адебіт, сілумін-ретард, діботин) для лікування різних форм цукрового діабету та ожиріння. Для практичної медицини були розроблені методичні рекомендації щодо диференційної діагностики гіпер- та гіпоглікемії, створений методичний лист стосовно лікування затримки росту в дітей.

У перші роки існування науковці відділення брали участь в епідеміологічних дослідженнях стану здоров'я школярів та учнів профтехучилищ м. Харкова та Харківської області, що дало змогу розробити вікові нормативи фізичного розвитку, визначити особливості статевого дозрівання залежно від місця мешкання, встановити поширеність відомих на той час ендокринних захворювань у дітей шкільного віку та підлітків (у 7,0 % обстежених).

Саме в цей період також були розпочаті дослідження, присвячені патології росту, удосконаленню діагностики, профілактики та лікування цієї пато-

Клінічний обхід зав. відділення ендокринології проф. Л.Я. Стулій

логії. Уперше було визначено недостатність соматотропного гормону при гіпофізарному нанізмі, доведено, що саме інсулінова проба є важливим об'єктивним критерієм для оцінки соматотропної функції гіпофіза при патології росту різної природи.

Науковці інституту визначили особливості білкового, жирового, мінерального обміну при патології росту, доведено напруженість неспецифічного імунітету у таких пацієнтів. Довели ефективність комплексного лікування дітей, хворих на гіпофізарний нанізм, малими дозами соматотропного гормону в поєднанні з «Нероболом». Отримані результати узагальнені в докторській дисертації Т.Г. Курбанова «Клиническая и патогенетическая характеристика некоторых форм нарушения роста у детей и подростков» (1972).

Наприкінці 60-х — на початку 70-х років ХХ ст. у відділенні активно досліджували ожиріння в дітей — його поширеність, чинники ризику виникнення окремих форм захворювання, особливості фізичного та статевого розвитку пацієнтів, резервні можливості серцево-судинної та дихальної систем. Аналіз отриманих даних свідчив про певні зсуви в ліпідному та вуглеводному обміні, а саме: підвищення рівня нестерифікованих жирних кислот (НЕЖК), інсулінемії та зниження толерантності до вуглеводів у 52 % обстежених, дисфункцію статевих залоз та наднирників у хворих на ожиріння дитячого віку. Було обґрунтовано нові підходи до лікування екзогенно-конституційної та нейроендокринної форм ожиріння в дітей. Узагальнення результатів дослідження відображено в докторській дисертації Н.В. Дуденко «Ожирение у детей и подростков (клинико-метаболические аспекты)» (1977).

Після отримання інститутом 1974 р. власної клінічної бази в новій будівлі з'явилася можливість розширення відділення до 60 ліжок, що дало змогу здійснювати на базі відділення планові обстеження хворих з будь-якою ендокринною патологією та проводити науковий аналіз не тіль-

ки дітей з явними ознаками ендокринопатій, а й осіб із доклінічними нозологічними станами, осіб із груп ризику, проводити катамнестичне спостереження за хворими.

У цей час було обґрунтовано необхідність активного спостереження дітей з обтяженою за цукровим діабетом спадковістю та раннього виявлення латентних форм цукрового діабету в дітей та підлітків. У процесі виконання НДР «Некоторые клинико-биохимические показатели и эффективность лечения на этапах эволюции сахарного диабета у детей и подростков» (1973—1974) були розроблені та впроваджені в практику методики обстеження дітей з груп ризику щодо розвитку діабету — визначення синальбуміну, інсулінової активності крові, чутливості до інсуліну та рівня вільних жирних кислот.

Результати цих досліджень неодноразово були виголошені на вітчизняних та закордонних наукових форумах (Москва, Будапешт, Тирново, 1974—1978 рр.) і ввійшли в докторську дисертаційну роботу Л.Я. Стулій «Состояние здоровья детей и подростков с отягощенной по сахарному диабету наследственностью», захищеною 1979 р. в м. Москві.

У цей час було закладено основи формування основного напрямку наукових досліджень відділення — вивчення патогенезу цукрового діабету та його ускладнень, розробка методів їх ранньої діагностики й лікування в дітей та підлітків. Цій проблемі були присвячені захищені на базі відділення під керівництвом Л.Я. Стулій кандидатські дисертації О.Н. Шунаєвої «Тесты толерантности к глюкозе, инсулиночувствительности и инсулиновой активности крови у детей и подростков с отягощенной по сахарному диабету наследственностью» (1972), О.О. Рожнова «Соматотропный гормон в различные периоды эволюции сахарного диабета у детей и подростков» (1975), Н.В. Філіпової «Состояние сердечно-сосудистой системы на этапах эволюции сахарного диабета» (1981), Н. Білозьорової «Иммунологическая характеристика сахарного диабета у детей и подростков» (1983), О.П. Крищенко «Состояние микроциркуляции, реологических свойств крови, методы коррекции их нарушений при сахарном диабете у детей и подростков» (1986), Л.Д. Нікітіної «Половое развитие подростков, больных сахарным диабетом» (1992), С.О. Чумак «Диагностика и лечение диабетических ангиопатий у детей и подростков, больных сахарным диабетом 1 типа» (1995), О.А. Будрейко «Диагностика ранних стадий диабетической нефропатии у детей и подростков, больных сахарным диабетом» (1999). Отримані результати дали змогу розширити уявлення про патогенез порушень мікроциркуляції, формування діабетичної ангіопатії, нефропатії та інших діабетичних ускладнень у

Колектив відділення ендокринології. 70-ті роки

дітей та підлітків, було розроблено технологію прогнозування цієї патології.

У 1991–2005 рр. відділення очолювала к. мед. н. Н.В. Філіпова, а з 2005 р. по цей час — д. мед. н. О.А. Будрейко.

Протягом 2002–2007 рр. тривали дослідження, присвячені питанням поєднання цукрового діабету та тиреоїдної патології, що дало змогу вперше встановити значну поширеність тиреоїдної патології серед хворих на цукровий діабет, значно вищу, ніж у популяції. Узагальнення отриманих даних дало можливість розробити алгоритм діагностики тиреопатій у хворих на цукровий діабет 1 типу та обґрунтувати роль їх лікування в поліпшенні компенсації вуглеводного обміну в таких пацієнтів, а також рекомендувати активне виявлення тиреоїдної патології при діабеті 1 типу в дитячому та підлітковому віці.

У докторській дисертаційній роботі О.А. Будрейко «Цукровий діабет 1 типу у дітей і підлітків: особливості перебігу та можливості оптимізації терапії» (2011) на основі комплексного клініко-гормонально-імунологічного дослідження узагальнені особливості перебігу цукрового діабету в дітей та підлітків та запропоновані методи вдосконалення його лікування.

Обґрунтовано диференційоване застосування різних препаратів інсуліну (людських інсулінів короткої і подовженої дії та аналогів інсуліну ультракороткої і безпікової дії) залежно від віку та

особливостей перебігу захворювання, що дало змогу зменшити частоту гіпоглікемій, полегшити зниження постпрандіальної глікемії та стабілізувати показники вуглеводного обміну в цілому. Доповнення інсулінотерапії діабету 1 типу в дітей та підлітків з ознаками інсулінорезистентності препаратами, що підвищують чутливість до інсуліну (метформін), дало можливість запобігти виникненню гіперінсулінемії в частини хворих та поліпшити показники вуглеводного обміну.

Потреба в максимальному наближенні рівня екзогенно введеного інсуліну до фізіологічного профілю інсулінемії у хворих на цукровий діабет 1-типу зумовила стрімке вдосконалення методів доставки інсуліну, зокрема створення інсулінових помп, які стали терапевтичним методом вибору у хворих дитячого віку, передусім у випадках лабільного перебігу діабету. Цей високотехнологічний метод лікування вимагає від лікаря певних навичок для медичного супроводу та навчання хворого. У відділенні виділено кабінет сучасних методів лікування цукрового діабету в дітей та підлітків, у якому С.О. Чумак проводить заходи зі встановлення та корекції роботи інсулінових помп, а також систем безперервного сліпого моніторингу глюкози (iPRO). У результаті наукових досліджень встановлено особливості використання помпової інсулінотерапії у хворих різних вікових груп (підбір установок базальних і болосних режимів, вибір оптимальних місць введення інсуліну, видів катетерів), що дало змогу під-

вищити ефективність використання цього сучасного методу введення інсуліну.

Відомо, що використання тільки медичних способів впливу на рівень смертності та збереження здоров'я населення малоефективне. Подібний шлях призводить до помірного зниження рівня смертності та до значного збільшення витрат на охорону здоров'я. Найбільшого впливу на показники смертності від керованих причин можна домогтися в разі застосування заходів первинної профілактики, зміни способу життя. Одна із сучасних моделей профілактики — терапевтичне навчання хворих, що активно впроваджувалось у створеній на базі відділення більше 15 років тому школи самоконтролю цукрового діабету для хворих дітей та їх батьків. У роботі з пацієнтами використовується система структурованого багаторівневого навчання, коли програми навчання різні для дітей різних вікових груп з урахуванням тривалості діабету, окремо для батьків і малюків з батьками. Урахування психологічних особливостей хворих на цукровий діабет, їх ставлення до хвороби і власного здоров'я в цілому, характер дитячо-батьківських взаємовідносин сприяв більшій ефективності навчання хворих і підвищенню якості їх життя. Застосування оптимізованої технології лікування діабету в дітей та підлітків останніми роками дало змогу прискорити досягнення компенсації вуглеводного обміну, сприяло стабілізації хвороби та запобіганню ранньому формуванню діабетичних ускладнень, частота яких за останніх п'ять років знизилася на 15–30 %.

Важливим напрямком наукових досліджень у відділенні ендокринології стали роботи, присвячені питанням патогенезу, діагностики та лікування порушень становлення репродуктивної системи у хлопців. Під керівництвом професора О.І. Плехової була створена наукова школа дитячої андрології, захищені дисертації Л.П. Левчук «Клинико-імуннологічна характеристика мальчиків-підлітків с задержкой полового развития» (1992), О.О. Хижняк «Особливості нейрогормонального статусу хлопців, постраждалих внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, на етапах статевого дозрівання» (1996), С.І. Турчиної «Про участь мелатоніну у статевому дозріванні і формуванні затримки статевого розвитку хлопців-підлітків» (1999), Г.В. Косовцової «Затримка статевого розвитку у хлопців-підлітків та підходи до їх реабілітації» (2003), Т.П. Костенко «Фізичний і статевий розвиток хлопчиків, народжених від батьків-ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС» (2006). Багаторічний досвід дослідження затримки статевого розвитку у хлопців показав, що сутність її полягає в порушеннях нейрогормональної регуляції функції як гонад, так і центральних ланок (моноамінергічної ланки, гормона епіфіза), імунної системи.

Дитячі ендокринологи відділення розробили, апробували та запропонували до впровадження

реабілітаційні комплекси на підставі негормональних методів, що охоплюють загальностимуляційну медикаментозну терапію, фізіотерапію, рефлексотерапію, фототерапію, психологічну корекцію у хлопців із затримкою статевого розвитку.

Багаторічні спільні дослідження відділення ендокринології та лабораторії медичної генетики інституту узагальнені в докторській дисертації Н.В. Багацької «Генетичні фактори у виникненні порушень статевого розвитку у хлопців-підлітків» (2004).

У процесі виконання НДР «Дослідити особливості статевого розвитку хлопців міста та сільської місцевості» в межах Програми «Здоров'я нації» (2008–2010) отримані епідеміологічні дані про сучасні особливості пубертату у хлопців, що стало основою розробки вікових нормативів статевого розвитку та створення вперше в дитячій ендокринології відповідних центильних таблиць. У межах цієї роботи захищена кандидатська дисертація О.В. Вародової «Статеве дозрівання хлопців сільської місцевості, фактори ризику його порушення» (2012), а отримані результати ввійшли до методичних рекомендацій для практичної медицини.

Останніми роками у відділенні проводяться наукові дослідження проблеми дифузного нетоксичного зоба як найпоширенішої тиреопатії в дітей та підлітків, удосконалення технології його діагностики та лікування. Визначено поширеність цієї патології серед дитячого населення в регіоні легкого йододefіциту на етапах статевого дозрівання, встановлено імуногормональні механізми формування та прогресування дифузного нетоксичного зоба в підлітковому віці. Визначено роль генетичних чинників у розвитку цієї патології та оцінено вплив дисбалансу мікроелементів і вітамінів на виникнення дистиреозу. Розробляються питання прогнозування несприятливого перебігу дифузного нетоксичного зоба та обґрунтування підходів до диспансерного спостереження хворих. За цим напрямком наразі виконується докторська дисертація С.І. Турчиної «Імуногормональні механізми формування дифузного нетоксичного зоба у підлітків на етапах статевого дозрівання».

У зв'язку зі значною поширеністю тиреопатій у дітей та підлітків здійснюється постійний моніторинг патології щитоподібної залози, зокрема дифузного нетоксичного зоба. Активне виявлення тиреопатій при профоглядах школярів, диференційна діагностика патології з визначенням рівня тиреоїдних гормонів та антитіреоїдних антитіл дали змогу своєчасно діагностувати поряд з аутоімунним тиреоїдитом, вузловими формами і субклінічні порушення (субклінічний гіпотиреоз, мінімальну тиреоїдну недостатність), лікування яких сприяло поліпшенню когнітивних функцій, психічного та соматичного здоров'я хворих у цілому.

З огляду на зростання частоти ожиріння, його асоціацію з атеросклерозом, артеріальною гіпер-

Колектив відділення ендокринології (2012 р.)

тензією, цукровим діабетом, особливо серед молодих осіб, у відділенні ендокринології завжди приділяли увагу науковим дослідженням з проблеми надлишкової маси тіла, її ролі в патогенезі метаболічних порушень у дітей та підлітків. У 1998—2006 рр. під керівництвом проф. О.І. Плехової тривало комплексне дослідження факторів ризику розвитку та прогресування гіпоталамічного синдрому у хлопців, був здійснений аналіз особливостей нейрогормонального статусу хворих на етапах статевого розвитку, визначено роль мелатоніну у формуванні порушень ліпідного обміну, виділено генетичні маркери формування та особливостей перебігу гіпоталамічного синдрому в цього контингенту хворих. Уперше в комплексному лікуванні таких хворих запропоновано використання метформіну, ліпоєвої кислоти, препаратів, спрямованих на нормалізацію біосинтезу мелатоніну. За результатами цих досліджень захищена докторська дисертаційна робота О.О. Хижняк «Клініко-патогенетичні особливості перебігу гіпоталамічного синдрому пубертатного періоду у підлітків чоловічої статі» (2005).

У подальшому в роботах під керівництвом О.А. Будрейко (2008—2013) проводили дослідження інсулінорезистентності та чинників її формування на тлі ожиріння та порушень вуглеводного обміну в дітей і підлітків, а також ролі зниженої чутливості до інсуліну в розвитку судинної патології, розладів мікроциркуляції, ураження нервової системи, нирок та шлунково-кишкового тракту при ожирінні в дитячому віці.

Нині надання медичної допомоги дітям та підліткам з ожирінням здійснюється на основі комплексного підходу з використанням сучасних методів лікування, які базуються на діагностиці знач-

ного спектра метаболічних та гормональних розладів. У всіх хворих на ожиріння проводять скринінг інсулінорезистентності та її корекцію за допомогою препаратів α -ліпоєвої кислоти, метформіну та актовегіну, що сприяє ефективнішому зниженню маси тіла та корекції гормонально-метаболічних порушень. Останніми роками у відділенні розробляють технологію диференційованого лікування хворих на ожиріння з урахуванням наявності ускладнень, вивчають проблему коморбідності ожиріння та тиреоїдної патології в дітей і ведуть пошук оптимізації терапії таких хворих (дисертація аспіранта О.В. Шушляпіної).

Наукові дослідження співробітників відділення широко представлені в наукових виданнях. Тільки за останніх 15 років працівники відділення опублікували понад 400 наукових робіт, у тому числі 2 монографії («Сахарный диабет и его осложнения у детей и подростков», «Задержка полового развития у мальчиков»), близько 100 статей у журналах та збірниках, 5 методичних рекомендацій, 25 нововведень, 3 інформаційні листи, отримали 12 патентів та авторських свідоцтв. Науковці відділення стали співавторами навчальних видань «Справочник участкового педиатра» та «Ювенологія», практичних посібників і численних статей у науково-популярних медичних виданнях.

Результати наукових робіт були виголошені на наукових форумах різного рівня: на з'їздах ендокринологів, педіатрів та радіологів України, конгресах Асоціації ендокринологів України, Міжнародних ендокринологічних тижнях — близько 100 доповідей за останніх 5 років.

Співробітники відділення неодноразово брали участь у роботі міжнародних конференцій та семінарів: 48th EASD Annual Meeting, Берлін, Німеч-

Науково-методичний центр «Школа навчання самоконтролю цукрового діабету у дітей»

чина (2012), 1st Type 1 Diabetes Summit, Барселона, Іспанія (2013), 37th European Thyroid Association Annual Meeting (ETA), Лейден, Нідерланди (2013), 9th Joint Meeting of Paediatric Endocrinology (ESPE), Мілан, Італія (2013), 39th ISPAD Animal Conference, Гетеборг, Швейцарія (2013), II Конгресу педіатрів, V Всеросійського конгресу з дитячої кардіології, I Конгресу Російської спілки шкільної та університетської медицини і здоров'я, VI Діабетологічного конгресу (Москва), семінарів післядипломного вдосконалення Європейської асоціації з дослідження діабету (EASD) у Києві, Одесі, Львові, Каунасі (Литва), у роботі Зимової школи Європейської спілки дитячих ендокринологів (17th ESPE Winter School, 2012) у Києві, семінарів з помпової інсулінотерапії в Києві, Вільнюсі (Литва) та Лозанні (Швейцарія) та ін.

Відділення ендокринології ДУ «ІОЗДП НАМН України» наразі — найбільший ендокринологічний підрозділ дитячого профілю в Україні (60 ліжок). Щорічно у відділенні ендокринології перебуває на лікуванні та обстеженні понад 1200 хворих, що становить близько третини всіх пацієнтів стаціонару клініки інституту. Протягом останніх років кількість хворих з інших міст України у відділенні ендокринології постійно зростає (з 20 до 25 %), досягаючи за окремими нозологіями 40 % (цукровий діабет, рідкісна ендокринна патологія).

У відділенні ендокринології надається високо-спеціалізована допомога з диференційної діагностики та визначення тактики лікування ендокринопатій у дітей різних вікових груп, для чого створені всі умови щодо проведення комплексного обстеження і якісного лікування хворих. Обстеження забезпечують лабораторії інституту: клініко-діагностична, лабораторія клінічної імунології, вікової ендокринології та обміну речовин, медичної генетики, функціональної діагностики, радіоізотопна. Останніми роками в повсякденній практиці дитячого ендокринолога почали широко використовувати сучасні методи діагностики та оцінки ефективності терапії ендокринних захворювань у дітей, зокрема функціональ-

ні стимуляційні та супресивні проби, що дає змогу надавати спеціалізовану допомогу дітям на рівні світових стандартів.

Зараз у відділенні працюють 9 наукових співробітників (науковий керівник д. мед. н. О.А. Будрейко, провідний науковий співробітник, к. мед. н. С.І. Турчина, старші наукові співробітники к. мед. н. Л.Д. Нікітіна, к. мед. н. С.О. Чумак та к. мед. н. Г.В. Косовцова, наукові співробітники к. мед. н. Н.В. Філіпова, к. мед. н. Т.П. Костенко, к. мед. н. О.В. Вародова, молодший науковий співробітник О.В. Морозов), аспірант О.В. Шушляпіна та 3 лікарі (завідувач клінічного підрозділу к. мед. н. Л.П. Левчук, лікарі О.І. Юдченко та Б.В. Банніков). Усі лікарі та наукові співробітники мають вищу лікарську категорію з дитячої ендокринології. Відділення ендокринології працює в тісному контакті з органами практичної охорони здоров'я м. Харкова та інших регіонів України.

Протягом останніх років співробітники відділення все частіше стикаються з необхідністю надання спеціалізованої ендокринної допомоги дітям раннього віку із вродженим гіпотиреозом, адреногенітальним синдромом, а також цукровим діабетом, який почали набагато частіше діагностувати в молодшому віці. У цьому напрямку відділення активно співпрацює з Медико-генетичним центром зі спостереження дітей, у яких за результатами неонатального скринінгу виявлено вроджений гіпотиреоз і вроджену дисфункцію кори надниркових залоз, а також з відділенням ендокринології Національної дитячої спеціалізованої лікарні «Охматдит» та відділом дитячої ендокринології Центру ендокринної хірургії та ендокринної трансплантації органів і тканин м. Києва з виявлення та спостереження дітей з моногенними типами цукрового діабету, зокрема неонатальним діабетом.

У рамках співробітництва з МОЗ України в листопаді 2013 р. для підготовки інструкторів з навчання самоконтролю був створений науково-методичний центр «Школа навчання самоконтролю цукрового діабету у дітей», на базі якого протягом 2013–2014 рр. під час планових семінарів пройшли навчання та отримали сертифікати 75 фахівців з навчання самоконтролю з 12 областей України. У 2013 р. співробітники Центру надали пропозиції до Уніфікованого клінічного протоколу щодо діагностики й лікування цукрового діабету 1 типу в дітей та Клінічних настанов щодо моніторингу глікемії і самоконтролю цукрового діабету 1 типу в дітей.

Відділення активно співпрацює із ДУ «Інститут проблем ендокринної патології імені В.Я. Данилевського НАМН України», результатом чого стали щорічні традиційні осінні науково-практичні конференції з питань вікових особливостей ендокринної патології. У процесі виконання наукової тематики у відділенні ендокринології тривала тісна співпраця з кафедрами офтальмології, підліткової

Заняття з хворими в «Школі навчання самоконтролю цукрового діабету у дітей»

медицини Харківської медичної академії післядипломної освіти, кафедрами епідеміології та стоматології Харківського медичного університету.

Протягом багатьох років відділення ендокринології є клінічною базою кафедри ендокринології та дитячої ендокринології Харківської медичної академії післядипломної освіти. Співробітники відділення (у різні періоди — О.О. Хижняк, Н.В. Філіпова, О.А. Будрейко) проводили лекційні та практичні заняття з питань дитячої та підліткової ендокринології на циклах спеціалізації, передатестаційної підготовки та тематичного вдосконалення, широко впроваджуючи власні наукові розробки та найсучасніші здобутки ендокринології під час проведення семінарів для практичних ендокринологів та лікарів інших спеціальностей.

Тільки за останніх 5 років під час післядипломного навчання на базі відділення підвищили свою кваліфікацію близько 250 лікарів з різних областей України (Полтавської, Сумської, Миколаївської, Кіровоградської, Донецької, Луганської, Одеської, Дніпропетровської, Львівської, Тернопільської, Запорізької, Черкаської, АР Крим), а також із Грузії та Лівану. Навчання на робочому місці проходили 10 лікарів.

Співробітники відділення проводять виїзні цикли лекцій для лікарів дитячих лікарень Харкова, Харківської та інших областей (Чернігівської, Сумської, Полтавської, Луганської, Миколаївської, АР Крим та ін.). Відділення ендокринології ДУ «ІОЗДП НАМН України» є затвердженою Фармцентром базою для проведення клінічних випробувань нових препаратів гормона росту, інсулінів та інших цукрознижувальних засобів.

Розвиток дитячої ендокринології останніми роками пов'язаний зі стрімким прогресом у методах діагностики та лікування таких важких захворювань, як цукровий діабет, дисфункція надниркових залоз, порушення статевого диференціювання.

Поряд із загальним підвищенням захворюваності на ендокринопатії в дітей наразі відзначається зростання поширеності ендокринної патології, пов'язаної із суспільно-соціальними факторами (малорухливий спосіб життя, нераціональне харчування призводять до ожиріння, розвиток технологій призводить до забруднення довкілля мутагенами, зобогенами тощо, що сприяє зростанню частоти патології щитоподібної залози, автоімунних і генетичних захворювань).

Усе це вимагає раннього виявлення й розробки методів профілактики ендокринопатій у дітей як на рівні надання медичної допомоги, так і на рівні суспільства в цілому, особливо щодо формування традицій здорового харчування й достатньої фізичної активності.

Вияви більшості ендокринопатій стосуються практично всіх органів і систем організму дитини, особливо в умовах її постійного зростання та розвитку, що визначає необхідність тісної співпраці лікарів різних спеціальностей (ендокринолог, гінеколог, педіатр, невропатолог, психіатр, ортопед, генетик та ін.). У клініці інституту забезпечення комплексного підходу до діагностики, лікування та диспансерного спостереження хворих дитячого віку з ендокринною патологією завжди було одним із найважливіших напрямків діяльності, про що свідчить багата історія найбільшого в Україні спеціалізованого дитячого ендокринологічного відділення.